

UOT 37

M.Ə.Məmmədzadə
Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutu
mujkan@mail.ru

TƏLƏBƏLƏRİN İDARƏETMƏ VƏRDIŞLƏRİNİN FORMALAŞDIRILMASININ NƏZƏRİ-PEDAQOJİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Açar sözlər: idarəetmə vərdişləri, təlimin təşkili, pedaqoji təhsil, təlimdə idarəetmə, karyera bacarığı

Məqalədə tələbələr arasında idarəetmə bacarıqlarının sistemli inkişaf etməsində pedaqoji prosesin düzgün təşkili prinsipləri, müəllim və tələbələrin təlimin idarə olunmasında rolu və balanslı şəkildə iştirakı araşdırılır. Beynəlxalq təhsil sistemlərində baş verən yeniliklərin pedaqoji prosesə inteqrasiya etməsi tədrisin yeni pedaqoji xüsusiyyətlərə malik olmasını zəruri edir. Bu məqsədlə məqalədə hazırkı təhsil üzrə idarəetmə strukturlarında problemlərin olduğu iddia edilir və pedaqoji təhsil sistemlərinə kömək etmək üçün bu cür strukturların tamamilə yenidən düşünülməsi və yenidən qurulması əsas götürülür.

M.A.Мамедзаде

ТЕОРЕТИКО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ НАВЫКОВ СТУДЕНТОВ

Ключевые слова: управленческие навыки, организация обучения, педагогическое образование, управление обучением, карьерные навыки

В статье исследуются принципы правильной организации педагогического процесса, роль и сбалансированное участие преподавателей и студентов в управлении обучением в систематическом развитии управленческих навыков у студентов. Интеграция инноваций в международных системах образования в педагогический процесс требует, чтобы обучение имело новые педагогические особенности. С этой целью в статье утверждается, что существуют проблемы в существующих структурах управления образованием, и рассматривается необходимость полностью переосмыслить и реструктурировать такие структуры, чтобы помочь системам педагогического образования.

M.A.Mammadzade

THEORETICAL AND PEDAGOGICAL FEATURES OF FORMATION OF MANAGEMENT SKILLS OF STUDENTS

Keywords: *management skills, training organization, pedagogical education, training management, career skills*

The article examines the principles of the correct organization of the pedagogical process, the role and balanced participation of teachers and students in learning management in the systematic development of management skills among students. The integration of innovations in international education systems into the pedagogical process requires that teaching have new pedagogical features. To this end, the article argues that there are problems in existing educational governance structures and considers the need to completely rethink and restructure such structures to help teacher education systems.

Giriş

Mövzunun aktuallığı. Son onilliklərin yeni təhsil paradıqmalarında əldə olunan irəliləyişlər, informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının inkişafı ali təhsil müəssisələrində təlim və tədrisin düzgün təşkilinə səbəb oldu. Təlimin xarakterində dəyişilən mühit universitet auditoriyalarının fiziki, ekoloji, texnoloji və sosial vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasına imkan yaratdı.

Pedaqoji sahədə yeni fikirlər irəlilədikcə bu sahədə ciddi, ayrılmaz problemlərlə üzləşən universal bir təsəvvür mövcud olmağa başladı. Buna əlavə olaraq pedaqoji təhsil sahəsində tələbələrin peşə inkişafı vəzifələri ilə yanaşı, yeni biliklərə yiyələnmək və praktikada istifadə qaydalarını öyrənmək üçün vacib problemi həll etmək zərurəti yarandı [1; 5].

Buna əlavə olaraq auditoriya təhsil pedaqogikasını simvolizə edən ənənəvi fiziki çərçivə modeli olaraq qalmaqda davam edir. Bu məqsədlə universitet auditoriyaları sosial və mədəni bir məkan olaraq tələbələrin ehtiyaclarına uyğunlaşmalı, onlarda idarəetmə bacarıqlarını formalaşdıran təlim mühiti, auditoriya dizaynı, uyğun əyanilik, texnoloji vasitələrlə təminat və davamlı bir paradıqma olaraq tələbələr qarşısında keyfiyyətə irəliləyiş tələb edir [5].

Loughran (2010) pedaqogikanın "tədris və öyrənmə arasındakı əlaqə" olduğunu iddia edir və təlimdə idarəetmənin öyrədilməsi strategiyalarını təhsil fəlsəfəsinin bir təzahürü olduğuna inanır, tələblərin idarəetmə mədəniyyətinin fəal iştirakçıları olmasını təşviq etməyi məsləhət görür. Buna uyğun pedaqoji prosesdə auditoriyanın səmərəli fəaliyyətə qoşulmasını bir məsuliyyət kimi dəyərləndirir.

Universitet təhsili sosial, siyasi və iqtisadi mühitlərlə əlaqəli olmalı və bu

səbəbdən şagirdin hərtərəfli inkişafına yönəlməlidir (Harris, 2001; Johnson et al., 2000). Pedaqoq alimlər H.H.Əhmədov, A.S.Abdullayev, Ə.Ə.Ağayev pedaqoji sahədə əks olunmağa başlayan idarəetmənin əsas pedaqoji məqsədini araşdırmış və bu sahədə müəllimlərin idarəetmə anlayışını yeniləmək üçün uyğun təlim mühiti yaratmaq və metodiki səriştəyə malik olmaq kimi qeyd edərək təlimin təşkili prinsiplərini müəyyən etdilər [1; 6].

Digər məqsəd tələbələrin akademik mühitdə zaman idarəçiliyinin pedaqoji mahiyyətini anlamaq və təlimdə öz məqsəd və vəzifələrini həyata keçirmək üçün vaxtlarını səmərəli planlaşdırmaqdır. Qarşıya qoyulan məqsədlər üzrə tələbələrdə idarəetmə bacarıqlarının formalaşmasının psixoloji-pedaqoji cəhətdən araşdırılması problemin aktuallığına əsas verdi. Pedaqoji prosesdə müəllim və tələbələr üçün uyğun akademik motivasiya, rifah və sosial münasibətlərə təsir göstərən yanaşmalara müraciət edilməlidir [5].

Tədqiqatın elmi-nəzəri və praktiki yeniliyi

Aparılan tədqiqat pedaqoji yönümlü təhsil alan universitet tələbələrinin əmək bazarı tələblərinə və karyera inkişafı dayanıqlığına təsir edəcək idarəetmə bacarıqlarının formalaşmasını araşdırır. Bu məqsədlə pedaqoji təhsildə tələbələrin idarəetmə bacarıqlarını inkişaf etdirmə ehtiyacı, onları gələcək fəaliyyətə hazırlamaq üçün yeni bir pedaqoji mərhələnin əsasını qoyulur. Pedaqoji tədrisdə tələbələr arasında ünsiyyət, sərbəst düşüncə və keyfiyyətli təlimə cəlb olunması üçün irəli sürülən yeni pedaqoji fikir və mülahizələr onun bir neçə müasir idarəetmə xüsusiyyətlərini aşkar edir.

Z.A.Veyisova, M.İ.İlyasov, H.H.Əhmədov, A.V.Həsənov, H.B.Bayramov idarəetmənin pedaqogika və psixologiyasını araşdırarkən tədris prosesində idarəetmə vərdislərinin formalaşmasının pedaqoji sahənin mövcud iş dünyası ilə əlaqəsi kimi davamlı olaraq dəyişikliklərlə xarakterizə edirlər. Tələbələr arasında idarəetmə bacarıqlarının pedaqoji xüsusiyyətləri yeni təlim forması, interaktiv üsulların tətbiqi, inteqrasiyaya əsaslanan tapşırıq və fəaliyyətlər, dərslərdə tənqidi fikirlərin çoxluğu, gələcək karyera məsləhətləri və uğurlu tədqiqatlar üçün yol açır. Əldə olunan nəticələr bütün bacarıqlarda nisbətən yüksək ballar uğrunda deyil, onlar arasında güclü pozitiv münasibətlər və yüksək davranışlarda əldə olunan balların əhəmiyyətli fərqi nümayiş etdirir [6].

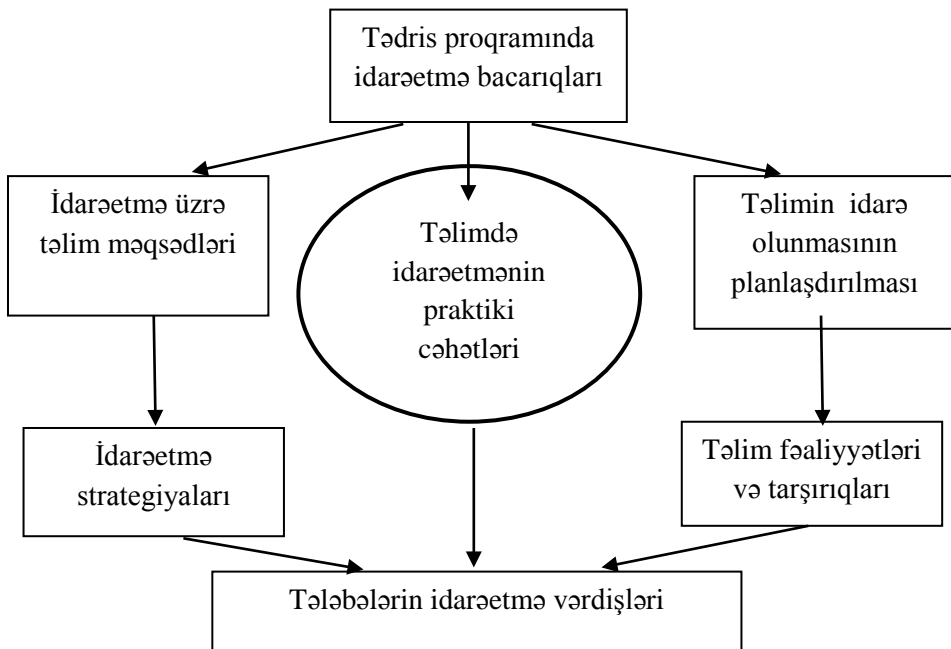
Təhsilverənlər təlimdə akademik bacarıq və ya idarəetmə bacarığı baxımından tələbələrə yeni məlumat verdikdə, özləri kifayət qədər məlumat və biliklərə sahib olmalıdırlar. Bu məqsədlə pedaqoji prosesdə təlimin prinsiplərini əvvəlcədən bilmək tövsiyə olunur.

1.1. Təlimin təşkili prinsipləri

- Təlimdə səriştə əsaslı tədris proqramının tərtib edilməsi;
- Müəllimin təlimdə yalnız məzmun bilikləri deyil, eyni zamanda praktiki təcrübəsinin olması vacibdir;

- Peşəkar müəllimlər təlimin effektiv olması üçün şagirdləri həvəsləndirərək onların maraq və ehtiyaclarını nəzərə almalıdır;
- Təlimdə fərqli olaraq bacarıqları tədris etmək üçün müxtəlif metodlardan istifadə etməlidirlər;
- Təlimdə qrup işləri, cütlərin fəaliyyəti, təqdimat və çıxışlara daha çox yer verməlidir;
- Auditoriyadankənar layihə – əsaslı təlimlərə, çevik təlim metodunun tətbiqini təşkil etməli və tələbə mərkəzli tədrisi təmin etməlidir;
- Tələbələrin ilkin bilikləri təkrar düşüncələrdən uzaqlaşmalarına kömək etməlidir;
- Tədris prosesində tələbələrin fəaliyyətini qiymətləndirmək üçün istifadə olunan strategiya və yanaşmalar tətbiq edilmədir;
- Tədrisin tələbə mərkəzli olması üçün müasir texnologiyalara üstünlük verilməli və fəaliyyətin qiymətləndirilməsində bu texnologiyalardan istifadə edilməlidir;
- Tələbələr arasında fərqli qabiliyyətləri aşkar etmək üçün obyektiv və uyğun qiymətləndirmə üsulları tətbiq edilməlidir.

1.2. Təlimdə idarəetmənin pedaqoji komponentləri

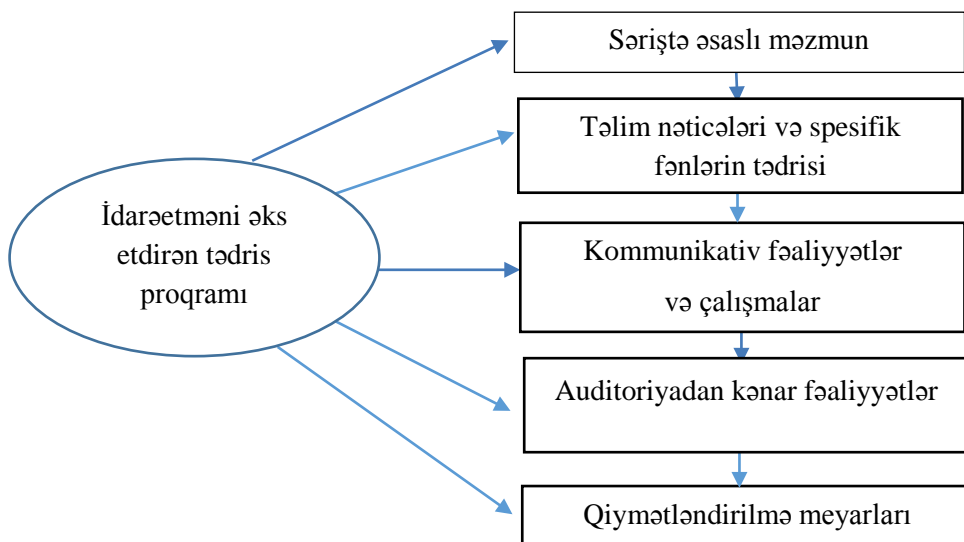

Sxem 1. Pedaqoji prosesdə idarəetmənin təşkili prinsipləri

1.3. Tədris proqramının yeni məzmunu

Tədris proqramı təlim prosesinin idarə olunmasını bir yol xəritəsi kimi izah edir, tələbələrin müstəqil fəaliyyətini və özünüidarə bacarıqlarını bu problemlərin ayrılmaz bir hissəsi kimi qarşıya qoyur. Tədris proqramının məzmunca səriştə əsaslı xarakterdə olması təhsilənlərin öz potensiallarına çatmalarına kömək edir, ənənəvi idarəetmə strukturlarının tamamilə yenidən düşünülməsinə və qurulmasına çağırır (sxem 1).

Pedaqoji yönümlü fənlərin tədris proqramının integrativ təbiəti tələbələrin universal bilik və bacarıq əldə etməsinə zəmanət verir. Fənlərin konseptual məzmununun praktiki integrativliyi, pedaqoji prosesin tək cə humanitar sahə kimi yox, eyni zamanda elmi fənlərlə əlaqəsinin yaranmasına, texniki bacarıqların formalaşmasına, hesablama, riyazi məntiqi gücləndirən fəaliyyətlərin tətbiq edilməsinə əsaslanır. Pedaqoji biliklər əsasında tələbənin liderlik bacarığı qazanması onu təhsildə siyasi, sosial, iqtisadi, texnoloji və ətraf mühit problemlərinin həllinə daha tez cəlb edir. Bu məqsədlə tədris proqramının integrativ məzmunu təlimi idarə edənlərin sistemli fəaliyyətini reallaşdırmağa əsaslanır. Elmi məqalənin digər məqsədlərindən biri tələbələrin idarəetmə bacarıqlarının formalaşmasında təhsil proqramlarının təsirlərini qiymətləndirməkdir.

Sxem 2. Təlimdə idarəetmə bacarıqlarının formalaşdırılması istiqamətləri

Bundan əlavə tədqiqat mövzusu tələbələrdə idarəetmə mədəniyyətinin formalaşmasında spesifik fənlərin müəyyən edilməsi, özünüidarə və özünüinkışaf üzrə kommunikativ fəaliyyətlər və çalışmaların tətbiqi, eyni zamanda

auditoriyadan kənar fəaliyyətlərin tətbiqi və sonda tələblərdə idarəetmə bacarıqlarının qiymətləndirilməsi meyarlarının tərtib edilməsinin gələcək pedaqoji kadrların hazırlığında faydasını və perspektivlərini də təşviq edir (sxem 2).

1.4. Təlim prosesinin planlaşdırılması

Planlaşdırma təhsildə tələb olunan məqsəd və vəzifələrə çatmaqda idarəetmənin vacib bir atributudur. Bu addım eyni dərəcədə tələb olunan plan siyasət hazırlanmasına kömək edir. Tədrisin tələbə ehtiyaclarına uyğun planlaşdırılması onların gələcək nailiyyətlərinin başlanğıcını müəyyənləşdirən bir müddətdir.

Planlaşma üzrə yeni strategiya və yanaşmalar tələbə maraqları üzərində qurulur, onların imkanlarını təmin edir, zəif və üstün qabiliyyətlərini təyin edir və interaktiv metodlar vasitəsilə onların sərbəst fəaliyyətə qoşulmasına imkan yaradır. Bu məqsədlə ev tapşırıqlarının sərbəst düşüncələrlə yerinə yetirilməsi üçün onlara kifayət qədər bir müddət verilməli və lazım olan bacarıqların qazanılmasına çalışmaq lazımdır. Tapşırıqlar və testlər tələbələrin müstəqil fəaliyyətini, tənqidi və yaradıcı düşüncələrini qiymətləndirmək üçün effektiv metod kimi qəbul edilir.

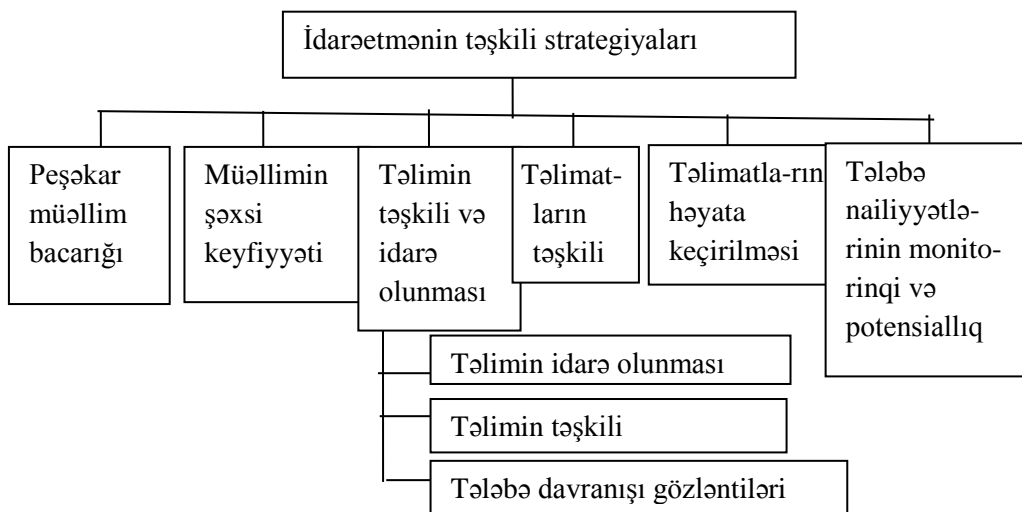
Təlimdə özünüidarə fəaliyyətlərinin plan üzrə həyata keçirilməsi, müəyyən səviyyələr üzrə verilməsi qazanılan qabiliyyətlərin dayanıqlılığını təmin edir. Plan əsasında gözlənilən mənimsəmə, təhlil və konseptual şəkildə əldə olunacaq məsələləri əhatə edir. İdarəetmə məqsədlərinə və hədəflərinə çatmaq üçün sanki bir mediadır.

1.5. Təlim strategiyalarını müəyyən edilməsi

Təlimdə müəllimlərin müasir təlim strategiyaları tətbiq etməsi akademik hədəflərə çatmaqda əvəzolunmaz vasitə olmalıdır. Təlim strategiyaları onun idarə olunmasının təşkili prinsipləri, təlimdə yüksək motivasiyanın olması, tələbə davranışlarının nizama salınması, qrup işlərinin təşkili, səmərəli təlimatlandırma, planlaşma, innovativ təlim texnologiyalarının istifadəsi və qiymətləndirmə kimi elementlərin idarə edilən bir mühitdə həyata keçirməsinə imkan yaradır. İdarəetmə bacarıqları tələbə mərkəzli təlimin təşkili və onun komponentlərinə əsaslanan sistematik proseduru tələb edir (Doyle, 1986).

Tələbələrin müstəqil fəaliyyəti və yaradıcılığını onların özünüidarə, özünüinkışaf və tənzimləmə əsasında təşkil etmək və sonda akademik idarəetmə bacarıqlarını əldə etməkdə keyfiyyətli idarə olunma müəllim faktoru ilə xarakterizə olunur.

a. İlk olaraq peşəkar müəllim faktoru idarəetmənin mərkəzində duran ən vacib elementdir. Öz işində effektivlik yaradan müəllimlər tələbələrin təlimə fəal cəlb olunmalarını təşkil etmək üçün əvvəlcə öz təcrübəsini nəzər salaraq ən unikal strategiyalardan istifadə edir. Burada birinci komponent sxemdən görüldüyü kimi, müəllimin peşəkar inkişafda, öz təcrübəsində dayanıqlı mövqedə olması vacib şərtidir.

Sxem 3. Təlimdə idarəetmənin təşkili və həyata keçirilməsi

b. Müəllimin şəxsi keyfiyyətləri idarəetmə prosesində daha tez hiss olunur. Müəllimin ünsiyyət qurma, birgə işləmə, tələbə işinə dəyər vermə və etik qaydalara riayət etməsi önəmlidir (sxem 3).

c. Üçüncü əsas komponent, təlimin təşkili və idarə olunmasıdır. Buna uyğun olaraq müəllimlər tələbələrə faydalı fəaliyyətə cəlb etmək bacarığını təmin etmək üçün qaydalar, prosedurlar və rutinlərdən də istifadə edirlər (Marzano, Marzano, & Pickering, 2003). Əslində bu qaydalardan tələbələrin davranışlarına nəzarət etmək yox, təlimata uyğun mühit yaratmaq, konstruktiv bir şəkildə təsir etmək və tələbələrə yönləndirmək üçün istifadə edirlər (McLeod, Fisher, & Hoover, 2003).

d. Təlimin idarə olunmasında uyğun təlimatların hazırlanması tələbələrə təlimə motivə edən vasitələrdəndir. Təlimatların məzmununda tələbələrə lazım olacaq bütün metakognitiv bacarıqları formalaşdırın biliklər və praktiki göstərişlər verilir. Təlimat müasirliyi, yeniliyi, real həyat problemlərinə yaxınlığı və gələcək fəaliyyətin başlanğıcını əks etdirməlidir.

e. Təlimatların həyata keçirilməsi pedaqoji prosesdə effektiv tapşırıqlar və fəaliyyətlərin tətbiqinə əsaslanır. Tapşırıqların yerinə yetirilməsində müdaxilə və təzyiq göstərilməməsi tələbələrin gözlənilən menecerial davranışlar və performanslarında nümayiş olunur. Yeni nəzəri nümunələr sübut edir ki, keyfiyyət amili kimi təlimatların ardıcıl və sistemli yerinə yetirilməsi tələbələrdə planlı idarəetmə və proqnozlaşdırma, bir-birini dinləmə və tənqidi fikir yürütmə vərdişləri yaradır.

f. Tələbələrdə idarəetmə bacarıqlarının formalaşmasında nailiyyətlərin monitorinqi və qiymətləndirilməsi keyfiyyətin əsas göstəricisidir. Tələbələrin

bacarıqlarını qiymətləndirərkən Katz (1974) tərəfindən üç əsas bacarıq növünün – texniki, fərdlərarası ünsiyyət və konseptual bilikləri əldə etmə bacarıqlarının təsvirini istifadə etməyi tövsiyə edir.

g. Tələbələrin təlimə fəal cəlbi əsas tədqiqat işində vacib gözləntilərdəndir və bu gözləntilərin təyin edilməsi idarəetmədə davranış mədəniyyətinin formalaşmasında vacib elementdir. Çox vaxt müəllimlər tələbə davranışının təkcə qaydalarla əlaqəli olmadığını bilir və buna uyğun təlim mühitini qəbul etməsinə və davranışlarına təsir edən bir müsbət iqliminin yaranmasını vacib sayırlar (Woolfolk-Hoy & Hoy, 2003). Beləliklə, təlimin təsirli olması davranışları normalara salan bir şəraitin yaranmasına xidmət etməli və tələbə cəlbini gücləndirməlidir.

Tədqiqatçı alimlər A.O.Mehrabov və Ə.Ə.Ağayev ali təhsildə tələbələrin idarəetmə mədəniyyətinə sahib olmasında menecmentlik peşəsinin prinsiplərini təklif edirlər. Araşdırmalar pedaqoji prosesin idarə edilməsini uyğun strategiyalar, metodlar, təlimin təşkili formaları və texnoloji üsulları, fəaliyyətlərin inkişafını yaxşılaşdırmağa yönəlir.

Bu proses bir sıra idarəetmə funksiyalarının yerinə yetirilməsini tələb edir. Ümumi idarəetmə funksiyalarına əsasən rus pedaqoqu P.İ.Tretyakov təhsil prosesi menecerinin funksiyalarını aşağıdakı formada təqdim edir:

- tələbələr haqqında məlumat və analitik bacarıq;
- şəxsi idarəetmənin təhlilinin aparılması;
- fəal iştirak, fəaliyyətlər, təhsil prosesini təşkil etmək;
- irəliləyişlər barədə məlumatları təhlil etmək;
- tələbələrin savadlılıq səviyyəsini ölçmək;
- motivasion fəaliyyətin məqsədini müəyyənləşdirmək;
- strateji və taktiki hədəfləri seçmək;
- fəaliyyəti planlaşdırmaq və proqnozlaşdırmaq;
- təlim məqsədinə çatmaq üçün planı hazırlamaq.

Təlimdə idarəetmə funksiyalarını araşdıran pedaqoq alimlər V.V.Afanasyev, V.Ordonez, J.D.Klein, R.C.Riçli, M. Letoko, J.S.Yun (Afanasyev, V.V., Ordonez V., Klein, J. D., & Richey, R. C., Lethoko, M., Yoon, J.S) öz mülahizələrində şərh edirlər ki, bu funksiyalar müəllimlə tələbələrin şəxsi və kollektiv düşüncələrini asanlıqla təyin etməsinə imkan verir. Buradan aydın olur ki, tələbələrdə idarəetmə qabiliyyətlərinin tez aşkara çıxarılmasında təyin edilmiş funksiyalar onlara problemin həllində, düzgün ünsiyyətin qurulmasında, qərarların qəbul edilməsində, gələcək risklərin idarə olunmasında düzgün strategiyaları müəyyən etməyə imkan verir [9].

1.6. Tələbə məsuliyyətinin təşkili

Təlimdə fəal iştirak idarəetmədə ilk növbədə məsuliyyətin nümayişini reallaşdırır. Hər bir öyrənəndən dərs planında nəzərdə tutulan fəaliyyətlər üzrə əldə edəcəkləri bacarıqlar haqqında səmərəli bir anlayış əldə etdikdən sonra

onları mütəşəkkil şəkildə praktikada tətbiq etmələri tələb olunur.

Tədris prosesində səmərəli təlim metodlarının tətbiqi çərçivəsində ünsiyyət qurmaq və effektiv tədris materiallarından istifadə etmək problem və çətinliklərin həllində çalışqanlıq, məsuliyyətlik və vicdanlılıq kimi xarakterləri də özündə realizə edir. Vud, Vudland (Wood, 2003; Woolard, 2003) tələbələrin idarəetmə bacarıqları üzrə hazırlıqsızlığı problemini pedaqoji prosesdə təlimdə davranış etikasının olmaması, vaxtı səmərəli idarəetmə, müstəqil fəaliyyət göstərmək və hərəkətlər üçün fərdi məsuliyyət daşımaqda qeyd edir. Bəzən müəllimin verdiyi tapşırıqları yerinə yetirərkən problemlər üzrə tədqiqat apara bilməmək, zəif tənqidi düşünmə bacarıqları və sonda aşağı səviyyədə savadlılıq göstəricisinə malik olmaqla nəticələnir.

Öyrənənlərin idarəetmə bacarıqlarının pedaqoji xarakterini tədqiq edən İllina (1973) və Tsebuseva (1972) göstərir ki, idarəetmə məsuliyyətini inkişaf etdirmək üçün tələbə dörd pillədən keçməlidir: bacarıq haqqında yeni bilik əldə etmək; bacarıqların formalaşdırılması vəzifələrini anlamaq; bilikləri bacarıq kimi tətbiq etmək və bacarıqları formalaşdırmaq üçün tapşırıqları yerinə yetirmək və bacarıqların nə qədər formalaşdığını qiymətləndirmək.

Tələbə məsuliyyətini gücləndirən digər bir vasitə kimi müstəqil işin təşkili və özünəgüvənin olması, sərbəst fikir söyləmə, sərbəst şəkildə qərar qəbul edən şəxs kimi yetişməsi üçün təlim prosesi onların müstəqil fəaliyyət nümunələrinin tətbiqinə istiqamətlənməlidir. Bu fəaliyyət metodlarına simulyasiyalar, rollu oyunlar, debatlar, müzakirələr və s. daxil olmaqla təlimin peşəkar bacarıqlarının qazanılmasının əldə olunması planlaşdırılır.

İdarəetmə məsuliyyətləri tələbələrdə öyrənmə və praktik təcrübə yolu ilə inkişaf etdirilə bilər. Bu bacarıqlar gələcək menecerlər kimi onların iş yoldaşları ilə əlaqə qurmağa və yaxşı davranmağı bilməyə kömək edir ki, bu da istənilən təşkilatda asan fəaliyyət axınına imkan verir.

1.7. İdarəetmənin qiymətləndirilməsi

Səmərəli idarə olunan auditoriyada iştirak edən hər bir tələbə üçün həyəcanverici və dinamik bir öyrənmə təcrübəsini təmin edə bilər. Bu nəticənin əldə olunmasına əmin olmaq üçün qiymətləndirmə ən obyektiv ölçü mexanizmidir. Təlimdə tələbələrin idraki fəaliyyəti, tənqidi yanaşmalarını və özünüidarə, özünütəşkil bacarıqlarının qiymətləndirilməsi onların yaradıcı düşüncə tərzinin formalaşmasına istiqamətlənir. Bu məqsədlə idarəetmə bacarıqlarının hansı keyfiyyət qrupuna daxil olmasını müəyyən etmək olur.

Bundan əlavə təlim məzmununun, təşkilinin və prosesinin qiymətləndirilməsi tələbələrə sərbəst düşüncəyə motivə edir və müstəqil fəaliyyətə həvəsləndirir.

Təlim məzmununun qiymətləndirilməsi iki növ məlumatın – məzmun və tədris dilində akademik qabiliyyətlərin qiymətləndirilməsi prinsipinə əsaslanır (Gottlieb, 2006; O'Malley & Pierce, 1998). Bu ikili qiymətləndirmə rejimi öyrənənlərin məzmununa əsaslanan problemlərinin həllində daha yüksək səviyyəli

düşünmə bacarıqlarından istifadə etmə qabiliyyətlərini aşağıdakı qabiliyyətlər üzrə araşdırır:

- Kommunikasiyanın yaradılması;
- Müəllimlə əməkdaşlıq;
- Auditoriyanın hazırlığı;
- İKT vasitələri ilə tanışlıq;
- Tələbələrə təlimatlandırmaq;
- Qiymətləndirmə vasitələrinin seçilməsi;
- Müzakirələrdə fəal iştirak;
- Komanda işinin təşkili.

Professor M.K.Triqvel, J.Layan, P.Skidmor (M.Prosser and K.Trigwell,, J.Lian, Skidmore, P.) tələbələrdə idarəetmə bacarıqlarının qiymətləndirilməsi nəticələrinin hansı keyfiyyətdə əldə olunmasına zəmanət verir. Qiymətləndirmə prosesi zamanı müəyyən tapşırıqlarda yaxşı nəticə göstərə bilməyən tələbələr öz bilik və bacarıqlarını başqalarında nümayiş etdirmək imkanını qazanırlar.

Nəticə

Özünüidarə və özünüinkışaf bacarıqlarının qiymətləndirilməsi əsasən idraki, emosional və kontekstual baxımdan bir-biri ilə fərqlənir. Koqnitiv bacarıqların ilkin anlama və ilkin təşəbbüs kimi qiymətləndirilməsi əslində çox vacib faktordur. Bütün araşdırmalar qiymətləndirmədə idraki qavramanı əsas mərhələ kimi dəyərləndirir və digər bacarıqların da zehni fəaliyyətin məhsulu olduğunu qeyd edir. Bu cür müxtəlif qiymətləndirmələr eyni zamanda tələbələrin ünsiyyətdə bir-birini anlamasına, fəaliyyəti yaradıcı yerinə yetirməsi və təlim nəticələrinə uyğun müxtəlif səriştələrin qiymətləndirilməsidir.

Tələbələr arasında idarəetmə bacarıqlarının formalaşmasının qiymətləndirilməsi prosesi tələbələrə problemlərin həlli, risklərin dəyərləndirilməsi, qərar vermə proseslərinə qoşulmağa stimullaşdırır və kadr hazırlığı təcrübələri daxil olmaqla təlimin məzmununda dəyişikliklər edir.

ƏDƏBİYYAT

1. *Abdullayev A.* Təhsil sahəsində islahat Proqramının tələbləri baxımından Azərbaycan Müəllimlər İnstitutunda kadrların ixtisasının artırılması, yenidən hazırlanması və təkmilləşdirilməsi işinin təşkili. Bakı: Müəllim, 2004, 238 s.
2. *Белова Г.Б.* Педагогическая система обучения по принятию управленческого решения в вузе [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://www.neuch.ru/referat/62491.html> (Дата обращения: 08. 01. 2012).
3. *Голованова И.И.* Практики интерактивного обучения: Методическое пособие / И.И.Голованова, Е.В.Асафова, Н.В.Телегина. Казань: Изд-во Казан. ун-та, 2014, 288 с.

4. Əmək bazarı və kadr hazırlığı problemləri. Bakı: Xəzər universiteti, 2002, 103 s.
5. Əhmədov N. İdarəetmənin pedaqogikası və psixologiyası. Bakı, 2000, 582 s.
6. Əhmədov H. Azərbaycan məktəbi və pedaqoji fikir tarixi. Bakı: Təhsil, 2001, 320 s.
7. Зелева В.П. Преподаватель высшей школы как творческая личность в представлениях аспирантов КФУ / Андреевские чтения: современные концепции и технологии творческого саморазвития личности / Сб. статей участников Всерос. науч.-практ. конф. с межд. участием, 25 марта 2016 г. Казань: Центр инновационных технологий, 2016, с.120-124
8. Коржуев А.В., Попков В.А., Рязанова Е.Л. Рефлексия и критическое мышление в контексте задач высшего образования // Педагогика, 2002, № 1, с.112-115
9. Lindhard N. & Dhlamini N. (1990). Lifeskills in the classroom. Cape Town: Maskew Miller Longman. Mashuri. Penelitian verifikatif. Yogyakarta: Penerbit Andi? 2009, pp.17-26
10. Mescon M.H., Albert M., Khedouri F. Management. New York: Harper and ROW, Publishers, 1981, pp.552-557
11. Михалкова О.А., Марченко К.С. Формирование умений и навыков управленческой деятельности в процессе профессиональной подготовки студентов педагогических специальностей // Международный журнал экспериментального образования, 2014, №5, с.70-73 / URL: <http://www.expeducation.ru/ru/article/view?id=5629> (дата обращения: 01.01.2021)
12. Nosyreva İ.G . Kadr hazırlığının müasir formaları və metodları. Personal inkişafın idarə edilməsi, B., 2010, 420 s.
13. Сергеева Н.И. Деловая игра как профессиональный модуль в подготовке товароведов непродовольственных товаров // Среднее профессиональное образование, 2009, № 4, с.13-16
14. Wood L.A. & Olivier M.A. A self-efficacy approach to holistic student development. South African Journal of Education, 2004, 24(4), pp.289-294

Redaksiyaya daxil olub 29.01.2021